

Tarafsızlık İlkesinin Kütüphanecilerin Toplumsal Sorumluluklarıyla Çelişkisi

The Contradiction Between Librarian's Social Responsibility and The Principle of Impartiality

Aytaç Kayadevir *

Öz

Makalede, kütüphanecilik mesleğinde genel bir yaklaşım olan “tarafsızlık” ilkesi üzerinde, eleştirel bir bakış açısıyla durulmuştur. Özellikle günümüz Türkiye'sinde ve özelde halk kütüphanelerinde tarafsızlık fikrinin; kütüphanelerin toplumun aydınlanmasında, ilerlemesinde ve özgürleşmesinde üstlendiği sorumlulukları yerine getirebilmesinde engeller yaratabileceği, dolayısıyla kütüphanecilerin “tarafsızlığı” değil, tersi bir yaklaşımı savunmaları gerektiği iddia edilmektedir. “Tarafsız olmamak” şeklinde ifade edilebilecek bu yaklaşımın her ne kadar Türkiye koşullarında henüz mümkün olamayacağına değinilse de, toplumsal ilişkilerin değişmesiyle Türkiye'nin modern, demokratik ve halkçı bir yapıya evrilmesinin, bu yaklaşımın zeminini güçlendirebileceği belirtilmektedir.

Anahtar Sözcükler: tarafsızlık; halk kütüphaneleri

Abstract

In this article, the principle of impartiality, a general approach in librarianship profession, is discussed in a critical perspective. It is argued that in today's Turkey and specifically in public libraries, the idea of neutrality may create barriers against the libraries' responsibility for the enlightenment, progress and freedom of the society, and

* Lisans düzeyinde öğrenci, İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi 4.Sınıfı. e-posta: aytac_kayadevir@hotmail.com

thus librarians should not stand for "impartiality" but the opposite. It is stated that this "non impartiality" approach is not possible for Turkey yet; however, with the change in social relations, the evolution of Turkey towards a modern, democratic and populist nature would set the stage for this approach.

Keywords: *impartiality; public libraries*

Kütüphanecilik mesleğinde etik yaklaşımlarla ilgili sorunlu alanlardan biri, kullanıcılara karşı gösterilecek tutumlarda *tarafli olmak* ya da *tarafli olmamak* problematığıdır. Bu konu, özellikle etik yaklaşımların dünya genelinde daha yaygın ele alınmaya başlandığı 1990'lı yıllardan itibaren çeşitli platformlarda, makalelerde, bildirimlerde ve Kütüphanecilik bölümlerindeki (Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri) derslerde ele alınmıştır. Genel kabul gören yaklaşım, kütüphanecilerin; ırk, dil, din, cinsiyet, yaş, mevkî farkı, düşünce vs. noktalarında hiçbir ayırım yapmamalarına bağlı olarak, kütüphane dermelerine *her türden fikirleri savunan materyalleri* katmaları şeklindedir. Burada materyale özel bir vurgu yapamamızın sebebi, materyal seçiminde tarafsız olunmasının ya da olunmamasının çok daha büyük bir problem olmasıdır. Bu problemin, nereden kaynakladığı ise sorunlu bir alanı işaret etmektedir..

Makalede hedeflenen, *tarafsız olunması ilkesine*, özellikle *Halk Kütüphaneleri* ve *Türkiye* özelinde, eleştirel bir yaklaşım sergilenmesi ve bu ilkenin çelişkiler barındırdığını iddia etmektir.

Kütüphanecilerin, her şeyi bir yana bırakıp tarafsız olmaları gerektiği fikrine katılmıyorum. Eğer kütüphanelerin ve dolayısıyla kütüphanecilerin, topluma karşı sorumluluklarının olduğunu kabul ediyorsak – ki şüphesiz öyledir – tarafsızlığı da bir kenara koymalı, hiç değilse, bunun böyle olmaması (yani tarafsız olunmaması) gerektiği yönünde ciddi bir şekilde tartışmalıyız.

Sanıyorum ki, kütüphanelerin, bir toplum için ne denli önemli kurumlar oldukları kimse tarafından yadsınamaz bir gerçektir. Gerçi, İnternet'in yaygınlaşmasıyla kütüphanelerin değerinin azalmasının paralel gittiğini iddia eden kimi inanışlar da yok değildir. En azından, kendi ülkem için, bunun pek geçerli olduğunu sanmıyorum. İnternet olmasaymış, kütüphaneler dolup taşacakmış, ah şu İnternet yok muymuş! Öte yandan, kütüphanelerin “sıkıcı” oldukları gibi bir argüman da vardır. Bu, biraz daha

anlamli olmakla birlikte, daha çok bir bahane gibi görünüyor. Böyle olumsuz algılamaları uzatabiliriz. Ancak, yapmamız gereken, tüm bu yanlış algılamaları bir tarafa itmek ve paragrafın başında ifade ettiğim *yadsınamaz gerçeğin* apaçık ortaya serilmesidir. Bu, çeşitli vesilelerle yazılmış makalelerde, kitaplarda ve tezlerde yapılmıştır. Dolayısıyla bunları yinelememin bir anlamı olmayacağı gibi, bahsetmeye çalıştığım konudan da uzaklaşmak olacağı için *önem* konusunu noktalıyorum. Ama koymadan önce, yazı boyunca yararlanacağım ve bana göre çok büyük değeri olan bir *önemi* belirtmeden de geçmeyeceğim: *Kütüphaneler toplumun aydınlanmasında, ilerlemesinde ve özgürleşmesinde önemi haiz kurumlardır*. Bu noktada konuya daha rahatça eğilebilirim.

Bu konuyu ilk kez tartışma fırsatını, kendileri de Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü öğrencileri olan bir iki arkadaşımınla birlikte Kadıköy'deki Nâzım Hikmet Kültür Merkezi çay bahçesinde otururken yakalamıştım. Ben orada, kütüphanecilerin günümüzde tarafsız olmasının, toplum adına fazla bir katkısı olamayacağını, hatta bunun tehlikeli bile olabileceğini ima etmiştim. Oysa kütüphaneler, topluma karşı sorumlu bir kurumdu. Dolayısıyla bunun böyle olmaması gerekiyordu. Sorun burada, kütüphanecilerin toplumsal sorumluluklarını özellikle kötüye kullanması şeklinde değildir. Böyle bir şey söz konusu değildir. Sorun bilinçli bir şekilde olmasa bile, tarafsız olunması yönünde ısrarcı olunması durumunda, bunun, günümüzde, *zararı yararından daha fazla* bir şeye işaret edebiliyor oluşundadır. Bu durum, bilhassa *halk kütüphaneleri* için son derece gerçekçidir. Örnek vererek konuyu açmak istiyorum: Türkiye'deki herhangi bir halk kütüphanesine¹, tarafsızlık iddiasıyla, 5 adet dini dogmalardan bahseden (kutsal kitaplar değil) dolayısıyla dinsel içerikli kitaplarla yine 5 adet, ama bu sefer dinin eleştirisini içeren bilimsel kitapları yan yana koysak ve herhangi bir vatandaşı yolundan çevirip, kitapların içeriklerini anlattıktan sonra bir tanesini alıp okumasını (ya da evine götürmesini) telkin etsek, sizce hangi gruptan kitap seçmesi daha olasıdır? Ya da Türkler'in kökenini inceleyen (ve bunu da biraz destansı havada yapan) kitaplarla, aslında tüm halkların eşitliğini savunan (Türkiye'nin güncel meselesi Kürtler de dahil) kitapları yan yana koysak? Bu gruplardan hangisini seçmesi daha olasıdır? Birinci durumda kişinin, dinsel içerikli kitaplardan birini seçmesi, ikinci durumdaysa Türkler'i öven bir kitabı seçmesi, son derece olasıdır. Çünkü Türkiye'nin

¹ Burada bilinçli olarak, araştırma kütüphaneleri alanına girmiyorum. Zira bu alan, araştırma kütüphanelerinin niteliklerinden ötürü çok daha karmaşıktır.

egemen ideolojik iklimi, dinsel-milliyetçi ideolojilerin belirleyiciliği altındadır ve kişi, farkında olmasa bile seçiminde bu ideolojik motifleri önsel olarak içselleştirmektedir. “İnsanlar varolan gerçekliğin bilincine verili ideolojik biçimler içinde yaklaşırlar ve bu ideolojik biçimlerin sağladığı dürtülerle *eyleme* geçerler” (Çulhaoğlu, 2002, ss. 158-159). Dolayısıyla birey, eylemlerinde, kendisini bağımsız kılamadığı, toplumsal ilişkiler bütünü içerisinde hareket etmektedir. Burada önemli olan, insanın maddi varoluş koşulları ile bilinçleri arasındaki ilişkide maddi varoluş koşullarının belirleyici olması, yani maddi varoluş koşullarının insanın bilincini, dolayısıyla eyleyişini belirlemesidir (Özalp, 2005, s. 55). Türkiye'deki egemen ideolojik atmosfer de, az önce ifade ettiğim gibi, dinsel-milliyetçi motiflerden oluşmakta ve dolayısıyla kişinin maddi varoluş koşullarının çerçevesini bu motifler çizmektedir. İyi ama, herhalde kimse dinsel içerikli kitapların bu kadar yaygın tercih edilmesinin ya da çeşitli uluslar arasında ırkçılığa varabilen fikirleri empoze eden ve ayrımcılığa savuran kitapların veya fikirlerin daha fazla rağbet görmesinin, bir toplumu ileriye taşıyıcı misyonlar üstlenebileceğini iddia edemez. Hal böyleyken, kütüphanecilerin kendi aralarında tarafsız olunması yönündeki yaklaşımları ve bunu pratikte uygulamaları, bu neviden neşriyatların halka ulaştırılması anlamını taşıyacaktır. Oysa, milliyetçi fikirler çeşitli halklar arasında çatışmalara sebep olabilir; dinsel dogmalar bilimsel fikirlerin tartışma ve yayılma ortamını kısıtlayabilir ve bu gibi durumlar da, açıkça kütüphanelerin, *toplumun aydınlanmasında, ilerlemesinde ve özgürleşmesinde* gerekli sorumluluğu taşıyamaması anlamına gelebilir.

Şubaşoğlu (1997, s. 107), ünlü kuramcı Shera'nın bu konuya ilişkin bakış açısını yansıtmış ve kütüphanecilerin insanların yaşamını zenginleştirici, geliştirici materyal seçmeleri gerektiğinden; ama bunu yaparken hangi materyallerin buna uygun olduğu noktasında öznel tutumun yaratabileceği riskten bahsetmiş ve çözüm olarak da kütüphanecinin, kullanıcının isteklerini dikkate alması gerektiğini belirtmiştir. Ancak, bu yaklaşımın kendisi, günümüzde, özellikle halk kütüphaneleri için, zaten risklidir. Yararlı materyal seçim ölçütü olarak, kullanıcı isteklerinin baz alınması savunulurken, kullanıcıların içinde devindikleri toplumsal ilişkiler bütünü göz ardı edildiği için de hatalıdır, diye düşünüyorum. Sözgelimi, medya alanındaki reyting kavramı da, çok benzer bir yaklaşımın ürünüdür. “İzleyicilerin ne 'istedikleri' sorusunun yanıtı, hep kaç kişinin hangi tür programları izlediği gerçeğinden yola çıkarak verilmektedir... Fakat yapılan araştırmalar, özel televizyon istasyonlarının izleyicilerin istek ve

gereksinimlerini karşılayamadıklarını... göstermektedir” (Çaplı, 2002, s. 166). Bunun böyle olması şaşırtıcı değildir. Çünkü, izleyici gerçekte, örneğin eğlence programlarını izlemek istememektedir; ancak ona sunulanlar arasından seçim yapmak zorundadır. Bu ona dayatılmıştır ve kişi, bunu kendi isteği gibi algılamaktadır; yani bir yanılsama içerisindedir. Egemen ideoloji tarafından, bu yanılsama öylesine gerçekmiş gibi gösterilir ki, kişinin yanılsama içinde olduğunu kavraması, olanaksız değilse, çok zordur. Kütüphane kullanıcıları için de bu durumun çok farklı olduğu kanaatinde değilim. Çünkü, halk kütüphanesi kullanıcısı ile televizyon izleyicisi, aslında aynı kişilerdir ve izleyici için geçerli olan yaklaşımın kütüphane kullanıcısı için geçerli olmayacağını gerektirecek sebepler o kadar da fazla olmamalıdır. Kütüphane kullanıcıları da, kendilerine empoze edilen gerçeklikle düşünmektedirler. “... egemen ideolojinin sonal işlevi, insanlara, neyin mümkün olduğu ve yapılabileceği, neyinse yapılamayacağı (ne kadarına güç yetmeyeceği) konusunda örtük mesajlar vermektir” (Çulhaoğlu, 2002, s. 188). Bunu, insanların neyi kütüphanede görmek isteyip, neyi istemeyecekleri ile ilgili örtük mesajlar verdiği şeklinde yorumlamak da pekala mümkündür. Bu örtük mesajlar, başka deyişle “Topluma egemen olan kavramlar, toplumun dokümanı kavrayışını, dokümanla ilgili nesnel bilgisini etkiler” (Fenerci, 2003, s. 287). Öyleyse, kullanıcı isteklerinin, her koşulda belirleyici olması, benim yaklaşımına göre sakıncalı olabilmektedir. Örneğin bilim dünyasının tartıştığı evrim kuramının anlatıldığı kitapları dinsel referanslara dayanarak reddeden kitapların, toplumda genel kabul görmesi, kütüphanelerin buna göre bir tercih yapıp bu eserleri dermesine katmasıyla, diğer gruptaki kitapları da katmamasıyla sonuçlanabilir. Bu durumda, kütüphane, kullanıcısının isteklerini karşılamış olur; ama belki farkında olmadan, toplumsal sorumluluğuna ters düşebilecek bir şey yapmış olur. Çünkü bilim dışlanarak bir toplum aydınlanamaz, ilerleyemez.

Kızılkın (1988, ss. 159-160), şu görüşü savunmaktadır: “Çok yönlü bilgilendirilmiş ve eğitilmiş insanlar doğru seçimler yapar ve kendi hareketlerinin sorumluluğunu yüklenirler. Bu nedenle insanların tüm görüşleri inceleme, araştırma ve kıyaslama hakları olması gerekir. Kütüphane bunu sağlayacak en iyi ortamdır.” Bu yaklaşımı ele almak istiyorum. Yukarıda bahsetmeye çalıştığım düşüncelerimi söylediğimde, genel karşı çıkışlar, bu yaklaşım üzerinden temellendirilmektedir. Bu “farklı fikirler bir arada olmalı ki, insanlar doğruyu bulabilsin” yaklaşımıdır ve özünde liberal öğretiyi yatmaktadır. Liberal öğretiye göre, fikirlerin serbest rekabeti, iynin

kötüden ayrılması, en nihayetinde de iyinin kötüyü kovması ile sonuçlanacaktır. Çok masum bir yaklaşım olduğunu, aydınlanma düşünürlerince de benimsenmiş olduğunu belirtmek gerekiyor. Ancak artık, aydınlanma dönemi çok geride kalmıştır. Liberal fikirler, liberal öğretinin kurucularının bile kemiklerini sızlatacak denli yozlaştırılmıştır. Günümüz, koyu kapitalizmin çağıdır. Artık, liberalizmin kurucularının düşündükleri gibi, iyi kötüyü kovmamaktadır, tersine kötü iyiyi yok etmektedir. Zaten günümüzdeki çoğu liberallerin (ya da sözde liberallerin) bununla bir sorunu yoktur; bazı “insafli” liberaller ise zaman zaman bu durumun farkında olduklarını itiraf etmek zorunda dahi kalabiliyorlar. Bu nokta önemlidir. Tek tek bireyleri düşünmeyip (çünkü o zaman insanın özünün *toplumsal ilişkileri* olduğunu göz ardı eder ve liberalizme savruluruz), toplumsal ilişkiler bütününe tamamına baktığımızda, Kızıllan'ın fikirlerinin pek de geçerli olamayacağını söyleyebiliriz. Kızıllan (1988, ss. 159-160), insanların bilgilenebilme ve eğitilebilmeleri için ön şartı, en uygun yer olarak kütüphanelerde fikirlerin serbestçe kıyaslanabilmesinde, incelenbilmesinde, araştırılabilmesinde görmektedir. İlk duyuşta, kulağa kötü gelmiyor; ancak üzerinde biraz durulduğunda, günümüz Türkiye koşullarında, bunun ne kadar geçerli olabileceğinin, çok belirsiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Kızıllan, insanların, hiç bir ideolojik belirlenim altında olmadığını varsayıyor olmalıdır. Oysa öyle değildir ve söz konusu sorunu, tüm bağlamlarından koparıp, başlı başına soyut olarak düşünmenin sakıncaları vardır. Türkiye'de insanların – eğer ciddi bir araştırma üzerinde çalışmıyorsa, örneğin bir akademisyen değilse, normal bir vatandaşa – fikirleri ya da kitapları kıyaslamak ve böylece doğruyu bulmak gayelerinin olduğunu pek sanmıyorum. Zaten söz konusu kıyaslama, çoktan yapılmıştır; “doğru” olan çoktan belirlenmiştir. Geriye kalan, sadece kişinin kütüphaneye gitmesi ve ona önceden kamıksatılmış olan “doğruyu” alıp okumasıdır. Kişi, kütüphaneye, bu anlamda, bir dolu fikirle gitmektedir ve bu fikirler, kişinin içerisinde devindiği toplumsal ilişkiler bütününe içinde verili olarak zaten bulunmaktadır. Bu verili durumda, “iyi” ile “kötü” birbirinden ayrılmıştır; artık kıyaslama yapmaya gerek kalmamıştır. Bizim yerimize “başkaları doğruları bulup göstermiş” (Soysal, 1999, s.145) ve bunu yaparken, toplumun “salahiyetini” dikkate almışlardır. İnsanlar, beyinlerinde onları yönlendiren, koşullandıran bir dolu fikirle kütüphaneye gittiğinde, neden kıyaslama yapsınlar ki? Bunu gerektirecek koşullar var mıdır? Eğer bunu gerektirecek koşullar varsa, yine söz konusu bu kişilerin birçok

tüketim mallarına yapılan fahiş zamlara tepki göstermemelerini neyle açıklayabiliriz? Ya da kendisi de işçi olan vatandaşların işçi eylemlerine, bildiği halde, kayıtsız kalmasını neyle açıklayabiliriz? Eğer insanların kıyaslama, inceleme ve bunun sonucunda, sahiden doğruyu bulması, verili ideolojik biçimler altında mümkün olsaydı, toplumsal tepkiler bugünkü düzeyinin çok çok üstünde olurdu. Oysa ideolojik biçimler eylemlerimizi ve düşüncelerimizi maniple etmektedir. Kişilerin bilinçaltılarında, bu anlamda, iyi-köyü ayrımı büyük ölçüde yerleşmiş durumdadır ve bu da, kıyaslama yetisini aynı oranda yok etmektedir.

Makalenin devamında Kızılkın (1988, s. 161), “Yanlıı kullanılacağı [yayımlar kastediliyor] korkusuna dayanarak tercih fırsatını engellemek veya ortadan kaldırmak, özgürlüğün kendisini ortadan kaldırmaktır” demektir ve bunun da, toplumun sağlıklı gelişmesi ve ilerlemesi açısından sakıncalı olduğu ifade edilmektedir. Benim bu konuda, önemli çekincelerim var. Öncelikle, belirtilen “korkunun” hiç de yersiz olmadığını düşünüyorum. Bunu niçin böyle düşündüğümü, yukarıdaki satırlarda ve verdiğim örnekle anlattığımı sanıyorum. Ancak, özgürlüğün ortadan kaldırılması ve bunun da toplumun ilerlemesi ve sağlıklı gelişmesine engel olması konusu önemlidir. Bir defa, toplumun ilerlemesi ve gelişmesi fikrinin, mevcut tarafsızlık ilkesiyle nasıl bağdaşacağı, belirsizliklerle maluldür. Eğer tarafsızlık ilkesine dayanacaksak, bu demektir ki dermemize, toplumu ilerletmeyi bırakın, bilâkis geriletin (ilerletmeyen şey geriletiyor, demektir) fikirleri de katacağız; çünkü tarafsızız. Türkiye'nin toplumsal yapısı göz önüne getirildiğinde, bu gerçekten bir tehlikedir; yani korkulacak bir şeydir. Toplumumuzun, geçmişten bu yana (özellikle 1930'lardan 1940'lardan sonra), sağlıklı bir gelişim ve ilerleme ivmesi yakaladığını düşünmek, gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Günümüzde ve yakın gelecekte de bunun tersine dönmesi mümkün gözükmemektedir. Bu bir tesadüf değildir. Bilinçli politikalar buna sebeptir ve bu politikalardan, kütüphanelerimiz hiç bir zaman bağımsız kalamamıştır. Şimdi de bağımsız olamamaktadır. Hele halk kütüphaneleri için, bunun böyle olmadığını söylemek neredeyse imkânsızdır. “Geniş yönetici sınıf... egemenliğini sürdürmek için çağdaş ulus devletin ideolojik örgütü olan – kütüphaneler de dahil her türlü örgün ve yaygın eğitim kurumunu kapsayan – eğitim sisteminde koca kuşaklara kutsal inanış ve davranış normları dayatır” (Öcal, 2001, s. 328). Hal böyleyken, tarafsızlık fikrinin, bu kadar rahat savunulabilmesi mümkün olabilecek midir? Bunun, toplumumuzun ilerlemesi noktasında, bazı şüpheler uyandırması gerekmez mi? Toplumumuzun

ideolojik iklimi bellidir. İnsanların ne arzuladıkları bellidir. Bu arzular (yönlendirilmiş bu arzular) ise, genel anlamda, ilerletici fikirler değildir, toplumun sağlıklı gelişimine hizmet edememektedir. Kızılkın (1988, ss. 159-160) 'ın ifade ettiği gibi, özgürlüğün kaldırılması söz konusuysa eğer, bu, *dermenin yanlış kullanılacağı korkusunun yersiz olmasından değil, tam tersine bu korkunun göz ardı edilmesindedir*. Özgürlüğün önündeki asıl engel, fikirlerin, toplumun gerilemesine ya da ilerlemesine ne oranda etki edeceğinin düşünülüyor oluşundandır.

Yukarıdaki bir noktayı tekrar belirtmekte fayda var: Bunları ifade ederken, tekil durumlardan bahsetmiyorum. Elbette, herhangi bir kişi, bir halk kütüphanesine gidip, *mümkün olduğu oranda* bir arada olan farklı fikirleri okuyabilir ve kıyaslayabilir. Mümkündür bu. Çok da abartılacak yanı yoktur. Ancak, benim irdelemeye çalıştığım tek tek bireyler değil, bu tek tek bireylerin oluşturduğu toplumun bütünüdür, genelidir. Zaten bir konuyu tartışırken, onu bütünden tekrar somuta dönmeksizin soyutlamak ve buradan bir sonuca varmaya çalışmak, en iyi ihtimalle hatadır, en kötü ihtimalle de bunu bilerek yapmaktır. Dolayısıyla burada ben, Türkiye toplumunun geneli ile ilgilenmekteyim ve *iddia ettiğim gibi* Türkiye toplumunun geneli, mevcut sistemin devamı için koşullanmış bir eylemlilik ve düşünsellik içerisindeyse, kütüphaneye gittikleri nispette, farklı fikirleri öğrenmek için değil, bilâkis mevcut fikirlerini pekiştirmek için gideceklerdir. Mevcut fikirlerin de, *toplumun aydınlanmasında, ilerlemesinde ve özgürleşmesinde* ilerletici bir güç olamayacağı düşünüldüğünde, kütüphanecilerin tarafsızlık adına, bu gibi fikirleri (yani milliyetçi, dinsel ve bilimi dışlayan, savaş kışkırtıcısı, demokrasi karşıtı fikirler; serbest piyasa ekonomisini, değiştirilemez dünya fikrini savunan eserler vs.) kütüphanelerde bulundurmaya dayatmaları, kanımca, bir yerden sonra gerçek sorumluluğumuzun dışına düşmek oluyor.

Amacım kütüphanecileri suçlamak değil elbette. Yukarıda da ifade ettiğim gibi, kütüphanecilerin topluma faydasız ya da zararlı olmak gibi bir gayeleri olamaz, olmamalıdır. Normali budur. Ancak, anlatmaya çalıştığım, günümüz koşullarında (ve özelde Türkiye'de halk kütüphanelerinde), tarafsızlık fikrini açıkça savunmanın, bunun da ötesinde meslek pratiğinde bunu uygulamanın, maalesef, böyle bir sonuca işaret edebiliyor oluşudur. Yani tarafsızlık, aslında bir yerde, farkında olmadan da olsa, taraflılık bile olabilir ki bu taraflılık da, mevcut düzenin devamına onay vermekten öte

bir anlam taşımaz. Böyle bakıldığında, tarafsız olunması ya da olunmaması, çok daha büyük bir problematik olmaktadır: Biz kütüphaneciler, içimizde aydınlık gelecek fikrini taşımalı ve bu yönde bir şeyler yapmalı mıyız, yoksa yalnızca “işimizi” mi yapmalıyız? Yani Thomas J. Froehlich'in *Survey and Analysis of the Major Ethical and Legal Issues Facing Library and Information Services* isimli kitabında da dediği gibi, toplumsal sorunlara karşı toplu bir biçimde karşı mı koyacağız yoksa mesleki alanla kendimizi sınırlandırarak mıyız? (Froehlich, 1997, s. 18 akt., Toplu, 2007, s. 198) Şüphesiz günümüzde, bizden ve her meslek grubundan istenen, toplumsal sorunlara karışmamamızdır; yani yalnızca “işimizi” yapmamızdır ve bunu da “tarafsızlık” adı altında yapmamızdır. Çünkü biliyorlar ki, günümüzdeki tarafsızlık, toplumu kontrol etmenin en iyi yollarından biridir. Ama kütüphaneciler bunu reddetmelidir. Tarafsızlık olarak düşünülen ve savunulan şeylerin, aslında *toplumun aydınlanmasına, ilerlemesine ve özgürleşmesine* bir katkısının olamayacağı görülmelidir. 1994 yılında yayınlanmış olan *TÜBA'nın Düşünce Özgürlüğü ile İlgili Görüşü* (1994) adlı bildiriye önemsiyorum. Orada, “... çoğulcu demokratik bir toplumda, faşist, ayrımcı ifadeler ile savaş kışkırtıcılığının, şiddete ve suç işlemeye tahrik fiillerinin ifade özgürlüğü sınırları içinde değerlendirilmemesi gerektiği görüşü benimsenmiş bulunmaktadır.” Irklar arasında nefret yaratmaya, ayrımcılığa, şiddete ve savaş kışkırtıcılığına yönelik bu gibi ifadelerin ortak özelliği de toplumda hoşnutsuzluk yaratmasıdır (Hakyemez, 2002, s.30). Pekiyi, tarafsız olunacak diye, bu gibi fikirleri de dermeye koymak ne kadar doğrudur? Yukarıda verdiğim, her hangi bir kişinin, iki karşıt fikirden hangisini seçmesinin daha olası olduğuna dair örneğin, geçersiz olduğunu sanmıyorum. Halk kütüphanesinde, Harun Yahya'nın kitabı ile Richard Dawkins'ı yan yana koyduğunuzda ve kişiye, bu evrim'in gerçekliğini anlatıyor, diğeri ise evrim'i reddediyor deseniz, kişinin Dawkins'i seçmesinin nesnel zemini, Yahya'yı seçerkenki kadar geniş midir? Egemen ideoloji ona, bir bakıma *bilimi reddet! dogmaları kabul et!* diye vaaz vermiyor mu? Neden yıllarca, sol fikirleri savunan kitaplar tüm dünyada yasaklandı? Onun çok öncesinde, insanlar bilimi savunduğu için Engizisyon'da yakılmadı mı? Çünkü onlar tarafsız değildi; bir şeyleri savunuyorlardı. Aydınlık gelecek, onların ellerinde ya da onların eserleriyle belirecekti. Ama buna egemenlerin cevabı, yakmak yıkmak, hiç değilse yasaklamak oldu. Çünkü, aksinde egemenlikleri tehlikeye girebilirdi. O zaman kütüphaneciler olarak, eğer içimizde *aydınlık gelecek fikri* varsa, ısrarla tarafsızlığı savunmamalıyız. İnsanların bilincini yönlendiren maddi var-oluş koşullarına *müdahalelerde bulunmadan*

bunu istemek, aydınlık geleceklere değil, tam tersine hizmet etmektir. Dolayısıyla bu, bir üretim tarzı olarak kapitalizmin çürütücü, köhneleştirici, geriletici uygulamalarına sessiz kalmaktır, direnç oluşturmamaktır. Medya tekelleri nasıl tarafsız olmamasıyla, egemen ideolojiyi yeniden ve yeniden üretiyorsa ve bunu sadece tarafsız olmamasına borçluysa, kütüphaneciler de tarafsız olmayarak, *karşı-kültürü* savunmalıdır. Kütüphaneciler, aydınlık geleceğin neferleri olmalıdırlar. Topluma karşı sorumluyusak, tarafsızlık bir kenara koyulmalı, hiç değilse tekrar tekrar ele alınmalıdır. Aksinde ise, (iyi niyetimle bunu diyorum) *istemese de* toplumsal sorumluluğumuz bir yana düşecek bizler bir yana düşeceğiz.

Yazımı tamamlamadan önce, ileri sürdüğüm düşüncelere ilişkin olası itirazlardan bir ikisine değinmenin yerinde olacağını düşünüyorum. Örneğin, kütüphanecilerin materyal konusunda taraflı olması halinde bu, okuyucuları tek bir düşünce şekline sevk etmez mi? Hemen söylemeliyim ki, anlatmaya çalıştığım düşünceler, insanların tek-tipleştirilmesi gerektiği gibi bir fikri, kesinlikle içermemektedir. Kaldı ki bu, günümüzde kapitalizm tarafından zaten gerçekleşmiştir. Evet, belli ölçülerde, bazı fikirleri dışlamak suretiyle düşünce şekillerinde *indirgeme* söz konusu olabilir. Gerçekte ise halihazırda topluma sunulan düşünce şekilleri zaten indirgenmiş ve indirgenenler dışındakiler de dışlanmış durumdadır. Ben bunun tersine çevrilmesi gerektiği inancındayım. Elbette bu, basitçe altı üstte, üsttü alta getirme işi değildir; arada önemli derece farklar vardır. Günümüzdeki indirgenmiş düşünce şekilleri, toplumun denetim altına alınması, metalaştırılması, yozlaştırılması ve işlevsizleştirilmesi (Öcal, 2001, s. 38) amacıyla bir araç olarak kullanılmaktadır. Oysa öne sürdüğüm indirgenmiş düşünce şekilleri ise *toplumun aydınlanmasına, ilerlemesine ve özgürleşmesine* hizmet edebilecek fikirlerdir. Reddettiğim indirgenmiş düşünce şekillerinin, geçmişten günümüze dünyada olup bitenlere bir göz attığımızda, gelecek adına aydınlık günler vaat etmediği ortadadır. Böyle bakıldığında, diğer düşüncenin savunulmasında sakınca olmamalıdır. Kaldı ki, durumun tersine çevrilmesini, her ne kadar *yine* indirgenmiş düşünce şekilleri olarak ifade etsem de, aslında bu sanatta, bilimde, eğitimde vs. günümüzde olduğundan çok daha gelişkin bir yapıya işaret etmektedir. Ben biraz da şuna benzetiyorum bu durumu: Nasıl ki bir anne, çocuğunu kötülüklerden sakınmak için ona, hep güzel ve iyi şeyleri gösterir, öğretir ve anlatırsa ve bu tek yönlülük sayılamazsa, benim anlatmaya çalıştığım da buna benzer bir şey olabilir.

Bir diğer itiraz da şu şekilde olabilir: Yukarıdaki sayfalarda sıkça yinelediğim gibi, eğer bireyler, toplumsal ilişkileri içinde verili halde bulunan gerçeklikle düşünmekte ve eyleme geçmekteyse, bizler taraflı davranıp, dermemizi buna göre oluşturursak bile kullanıcıların *yönlendirildikleri* düşünceye uygun kaynakları bulunduran kütüphanelere veya benzeri kurumlara yönelmesini nasıl engelleyebiliriz? Bu itirazın, zor bir noktayı işaret ettiğini teslim etmek zorundayım. Ancak bu zorluğun, sanılacağı gibi, savunduğum fikri tümüyle geçersiz kılacak güçte olduğunu sanmıyorum. Gerçekçi davrandığımda; fikrimin, mevcut ideolojik biçimler altında, ancak *küçük tekil adacıklar halinde* var olabileceğini; ama toplumsallaşamayacağını söylememde bir sakınca görmüyorum ve bunun, kendi kendimi çürütmek olduğu fikrine sahip değilim. Çünkü, nesnel düşünüldüğünde, bu türden bir toplumsallaşmanın, ancak mevcut ideolojik biçimler deforme edilip yerine başka türden motiflerin (yani maddi var-oluş koşullarının) geçirilmesi ile mümkün olabileceği görülecektir. Bu, eski biçimi atıp yerine başka biçimi geçirme işi de kendiliğinden gelişecek bir süreç olmadığından, toplumsal sorumluluğu olan kütüphanecilere görevler düşmektedir. Bu da, en basitinden, tarafsız olmamak fikrinde cisimleşmektedir (her ne kadar *adacık halinde* yaşayabileceklerini söylesem de toplumsallaşmanın nüveleri olarak görüldüğünde bu “güçsüzlük” psikolojisinden kurtulunabilir). Kullanıcıların mevcut yönlendirildikleri düşünceyi arayıp bulmaları, son derece olası ise de, her hangi bir değişimin kısa bir sürede olamayacağı düşünüldüğünde, taraflılık fikrini ısrarla savunmak anlam kazanabilecektir. Dolayısıyla, toplumsal ilişkilerin değişmesiyle birlikte, savunduğum fikrin zemini de aynı oranda genişleyecektir. Yani temel vurgu burada, toplumsal ilişkilere ve onu belirleyen maddi var-oluş koşullarına yapılmalıdır ve benim benimsediğim görüş de bu koşulların değiştirilmesidir.

Anlaşılabileceği üzere savunduğum düşüncelerin, bugün için uygulanabilir olduğunu söylemek pek kolay değil. Özellikle, devlet güdümündeki kütüphaneler için imkânsızdır, diyebilirim.² Zaten bunu, bugünden istemek de, pek gerçekçi olmazdı; zira, daha önce de ifade etmeye çalıştığım gibi, önce toplumsal ilişkilerin, kökten sarsılması ve algıların değişmesi, buna zorlanması gerekmektedir. Bu da, ülkemizin tam anlamıyla modern, demokratik ve halkçı bir yapıya evrilmesiyle mümkün olabilecektir. Ancak böyle bir yapıda toplumun bilinçlilik düzeyi artabilir ve önerdiğim *kütüphanecilerin tarafsız olmama yaklaşımının* içerdiği düşünce ancak o zaman karşılığını bulabilir; zeminini güçlendirebilir. Bunun da kolay olmadığı çok açık. Toplumsal ilişkilerin dönüştürülmesinde kütüphanecilerin tek başına tarafsız olmalarının da bir anlamı yoktur. Mühendisiyle, öğretmeniyle, doktoruyla, mimarıyla, memuruyla ve elbette işçisiyle birlikte tarafsızlığı reddetmelidir. Ama önemli olan, bu reddedişin yalnızca böyle olması gerektiğini söylemek değil, *mesleklerimizin pratiğine* bunu sokmaktır. Yani bunu *uygulamaktır*, öncesinde *ilkeleri* belirlemektir.

2 Ancak, bazı özel kütüphanelerde bunun uygulanabileceğini söylemekte sakınca yoktur.

Çoğu kişi için (özellikle de kütüphaneciler için) bu yazdıklarım; kabul edilemez ve çok fazla politik bulunacaktır. Politik olduğunu kabul ederim; diğerlerini de, ülkenin güncel durumunu göz önüne getirdiğimde, kabul edebilirim. Yukarıda da ifade ettiğim gibi, yazdıklarımın hemen olması pek mümkün değil. Öte yandan, kimileri de, kullanıcının bilgiye erişimini sınırlayan, “kötü” kütüphaneci nitelemesini benim için kullanabilir. Şaşırtıcı bir şey olmazdı. Ama pek azımız da, halihazırdaki bilgiye erişimin zaten kısıtlanıyor olduğunu söyleyecektir. Yine pek azımız, bunun sebebini, çokça yinelediğim “egemen ideoloji”nin yeniden üretilebilmesine bağlayacaktır. Tarafsız olunmaması lazım dediğim zararlı bilgiler konusunda yanıldığım düşünülürse, o zararlı bilgilerin tüm dünyada nasıl canlar yaktığı, tarih kitaplarından öğrenilebilir. Elbette, tarih kitaplarını da dikkatle seçmek lazım. Bu da son önerim.

Kaynakça

- Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çulhaoğlu, M. (2002). *Binyıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu*, 2. baskı. İstanbul: YGS.
- Fenerci, T. (2003). Kütüphanecilik ve Disiplinlerarası Niteliği. *Türk Kütüphaneciliği*, 17 (3), 283-293.
- Hakyemez, Y. Ş. (2002). Temel Hak ve Özgürlüklerde Objektif Sınır Kavramı ve Düşünce Özgürlüğünün Objektif Sınırları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 57 (2), 17-40.
- Kızılkın, Z. (1988). Düşünce Özgürlüğü ve Kütüphanecilik. *Türk Kütüphaneciliği*, 2 (4), 159-165.
- Öcal, O. T. (2003). Bilgiye Ulaşabilmek. *Türk Kütüphaneciliği*, 15 (3), 321-332.
- Özalp, E. (2005). Alman İdeolojisi. *Marksist Metin Analizleri: Gelenek Sempozyumu-2005* içinde (ss. 53-84). İstanbul: Nazım Kitaplığı.
- Soysal, Ö. (1999). Düşünce Özgürlüğü İçin Bir Toplumsal Kaynak: Kütüphane Kurumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 13 (2), 145-148.
- Şubaşoğlu, F. (1997). Kütüphanecilik Mesleğine Etik Bir Yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 11 (2), 96-112.
- Toplu, M. (2007). Kütüphaneciliğin Etik Sorunu ve Türkiye Yaklaşımı. *Türk Kütüphaneciliği*, 21 (2), 186-217.
- TÜBA'nın Düşünce Özgürlüğü ile İlgili Görüşü. (1994). 5 Ocak 2010 tarihinde <http://www.tuba.gov.tr/duyuru.php?id=59> adresinden erişildi.